

روایت‌شناسی و بازنمای خواننده به نظریه روایت

مانفرد یان

مترجم: ابوالفضل حزی

۱۳۹۹

سرشناسه: جان، مانفرد، ۱۹۲۳ - م. Jahn, Manfred

عنوان و نام پدیدآور: روایت‌شناسی: راهنمای خواننده به نظریه روایت / مانفرد یان؛ مترجم: ابوالفضل حرّی.

مشخصات نشر: تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: سبزه، ۲۷۳ ص.

شابک: ۸-۸۸۵-۴۳۶-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتاب حاضر ترجمه‌ای با عنوان «Narratology: A Guide to the Theory of Narrative» است.

یادداشت: کتاب حاضر نخستین بار با عنوان «روایت‌شناسی: مبانی نظریه روایت» با ترجمه محمد رافعی توسط انتشارات ققنوس منتشر شده است.

یادداشت: واژه‌نامه.

یادداشت: کتابنامه.

عنوان دیگر: روایت‌شناسی: مبانی نظریه روایت.

موضوع: روایت‌گری (Rhetoric) Narration

شناسه افزوده: حرّی، ابوالفضل، ۱۳۵۱ - ، مترجم

شناسه افزوده: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی Elmi - Farhangi Publishing Co

رده‌بندی کنگره: PNY۱۲

رده‌بندی دیویی: ۸۰۸۳

شماره کتابشناسی ملی: ۵۹۵۹۳۰۶

روایت‌شناسی

راهنمای خواننده به نظریه روایت

نویسنده: مانفرد یان

مترجم: ابوالفضل حرّی

چاپ نخست: ۱۳۹۹

شماره نسخه: ۵۰۰

حروفچینی و آماده‌سازی: انتشارات علمی و فرهنگی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر علمی و فرهنگی کتیبه

حق چاپ محفوظ است.

انتشارات علمی و فرهنگی

اداره مرکزی و مرکز پخش: خیابان نلسون ماندلا (افریقا)، چهارراه حقانی (جهان کو)، کپه

کمان، پلاک ۲۵؛ کدپستی: ۱۵۱۸۷۳۶۳۱۳؛ صندوق پستی: ۹۶۴۷ - ۱۵۸۷۵؛ تلفن: مرکزی:

۷۰-۸۸۷۷۴۵۶۹؛ فکس: ۸۸۷۷۴۵۷۲؛ تلفن مرکز پخش: ۸۸۸۸۰۱۵۲؛ فکس: ۸۸۸۸۰۱۵۱

آدرس اینترنتی: www.elmifarhangi.ir info@elmifarhangi.ir

وبسایت فروش آنلاین: www.elmifarhangi.com

فروشگاه مرکزی (پرنده آبی): خیابان نلسون ماندلا (افریقا)، بین بلوار گلشهر و ناهید، کوچه گلفام،

پلاک ۷۲؛ تلفن: ۳-۲۲۰۲۴۱۴۰

فروشگاه یک: خیابان انقلاب، روبه‌روی در اصلی دانشگاه تهران؛ تلفن: ۱۶-۶۶۹۶۳۸۱۵ و ۶۶۴۰۰۷۸۶

فروشگاه دو: میدان هفت‌تیر، خیابان کریمخان زند، بین قائم مقام فراهانی و خردمند، پلاک ۱۳؛

تلفن: ۷-۸۸۳۴۳۸۰۶

فهرست مطالب

سخن مترجم هفت

روایت ۱. سرآغاز ۱

روایت ۲. چارچوب روایت سناخته ۴۷

روایت ۳. روایتگری، کانونی شدگی و موقعیت‌های روایی ۷۳

روایت ۴. کنش، تحلیل داستان و نقل‌پذیری ۱۶۵

روایت ۵. زمان دستوری، زمان و وجوه روایی ۱۷۷

روایت ۶. صحنه‌پردازی و فضای داستانی ۱۹۱

روایت ۷. اشخاص و شخصیت‌پردازی ۱۹۹

روایت ۸. گفتمان: بازنمایی گفتار، افکار و ذهنیت ۲۰۹

روایت ۹. مطالعه موردی: داستان «تابلوی قایق ماهی‌گیری» ۲۲۳

واژه‌نامه فارسی - انگلیسی ۲۲۹

واژه‌نامه انگلیسی - فارسی ۲۳۷

منابع ۲۴۵

سخن مترجم

کتاب پیش روی یعنی روایت‌شناسی: راهنمای خواننده به نظریه‌روایت به قلم مانفرد یان که از اعضای متاخر حلقه‌ی روایت‌شناسی مکتب آلمان است، در اصل صورت معمول کتاب چاپی راندا ده ر قالب حاد - متن در تارگاه نویسنده موجود است. این ترجمه ابتدا بر اساس آخرین نسخه موجود در تارگاه نویسنده (یان، ۲۰۰۵) صورت گرفت به ناشر تحویل داده شد؛ اما نویسنده آخرین نسخه را در ماه می ۲۰۱۷ در تارگاه بارگذاری کرد و مترجم به محض اطلاع از آن کوشید ترجمه را بر اساس این نسخه حک و اصلاح کند. تغییرات عمده نویسنده در ویراست جدید به بسط و گسترش مطالب مربوط به کانونی‌شدگی مربوط است که به گفته نویسنده خارج سی بند در باب الگوی بر ساخت‌نگر / کانستراکتیویستی را شامل می‌شود و ضمن اینکه نویسنده منابع را نیز به روزرسانی کرده است. این کتاب که بیشتر از رویکرد روایت‌شناختی ژنت و پیروان او مانند چتمن، ریمون - کنان، تولان، اشتانسل و فلودرنیک تبعیت می‌کند، در وهله نخست به فرهنگ‌نامه‌ای توصیفی می‌ماند که واژگان و اصطلاحات اصلی روایت‌شناسی ساختارگرا را با شرح و بسطی بیشتر از فرهنگ‌نامه‌های

توصیفی معمولی به همراه تحلیل بخش‌های آغازین آثار ادبی مطرح در معرض دید کاربران قرار می‌دهد. از این رو درست است که کتاب قالب فرهنگ‌نامه مرسوم را ندارد، در حد فرهنگ‌نامه‌ای تخصصی، رویکرد روایت‌شناختی ساختارگرایانه متأسی از ژنت و پیروان او را معرفی می‌کند. در مجموع مانفرد یان در این کتاب، مؤلفه‌های اصلی روایت‌شناسی ساختارگرا را به همراه ذکر منابع اصلی مرتبط با مباحث و ارائه نمونه‌هایی از آثار ادبیات داستانی معرفی، تحلیل و بررسی می‌کند.

اما این کتاب چند ویژگی دارد: اول اینکه چراغی پیش پای خواننده برای افشای رازها و تبیین بهتر و کارآمدتر در سایه نظریه روایت، در جهان ادبیات فارسی می‌گشاید. خواننده با این چراغ می‌تواند به منزلگاه‌های ابتدایی، میانی و نهایی جهان داستان با چشمی بیناتر و گوش‌شنواتر سرک بکشد، به این امید که از گلستان ادبیات داستانی به درکی کامل‌تر دست یابد. دوم اینکه خواننده در معیت یان با گردشی کوتاه در نظریه روایت که به منزلگهی بر ادبیات داستانی می‌ماند، با واژگان و اصطلاحات اصلی روایت‌شناسی، نظریه‌ها، رویکردها و منابع مهم این حوزه آشنایی مقدماتی اما مفید و کارآمد پیدا می‌کند و البته دیگر بر عهده خود اوست که این مقوله‌ها را با مراجعه به سالی که یان در اختیار او قرار می‌دهد، پیوید و بکاود. سوم اینکه یان به روش واژگان و اصطلاحات اصلی را دقیق‌تر، مرتبط‌تر و کارآمدتر از سایر کتاب‌های مشابه معرفی کند. در مجموع می‌توان این کتاب را فرهنگ‌نامه‌ای توصیفی جیبی کوچک و خوش‌خوانی درباره روایت‌شناسی ساختارگرا به شمار آورد.

درباره ترجمه واژگان و اصطلاحات

از عمر روایت‌شناسی که بیشتر از طریق ترجمه به حوزه نقد و نظریه ادبیات فارسی وارد شده، بیش از دو دهه نمی‌گذرد. تا چند سال پیش، تعداد کتاب‌های اصلی ترجمه‌شده به فارسی در زمینه روایت‌شناسی به تعداد انگشتان یک دست هم نمی‌رسید؛ اما امروزه تقریباً چند کتاب

اصلی این حوزه به جامعه فارسی زبانان معرفی شده است و انتظار می رود تا پایان سده چهاردهم شمسی، بخش اعظم این منابع به فارسی ترجمه شود. با این حال، یکی از مسائل اصلی در این حوزه ترجمه واژگان و اصطلاحات خاص بوده است. سابقه واژه گزینی و انتخاب معادل فارسی برای واژگان اصلی روایت شناسی به آغاز دهه هفتاد شمسی و تألیف کتاب دوحلیدی ساختار و تأویل متن نگاشته بابک احمدی بازمی گردد. این دو معاد سرآغاز آشنایی فرهیختگان و به ویژه جامعه دانشگاهی با بسیاری از بحله های نقد و نظریه ادبی و البته فلسفی و اندیشگانی است. واژگان اصلی روایت شناسی مانند «فابیولا» و «سیوره» که معادل روسی دو واژه «داستان» و «زن» است، همراه شماری از اصطلاحات دیگر به خصوص در حوزه دستور زبان، روایت و البته کمتر روایت شناسی، اول بار با این کتاب به قاموس زبان فارسی معرفی می شوند و طبیعی است که کتاب های ترجمه شده و به ندرت تألیفی به نفع ای عمده تا دانشگاهی با گوشه چشمی به این کتاب، معادل های خود را برگزینند. البته در این مجال قصد بررسی این دو مجلد را از حیث گزینش واژگان روایت شناسی نداریم؛ اما می خواهیم بر این نکته تأکید کنیم که از آن زمان تا کنون، اجماعی درباره ترجمه و معادل یابی این واژگان صورت نگرفته و این امر روست که هر یک از مترجمان (و البته نگارنده هم استثنا نیست) کوشش به معادلی از پیش خود برای واژگان ارائه کنند و علت وجود تعدد معادل های رنگارنگ و گاه متباین و ناسازگار نیز همین است. ناگفته نماند که بخش از این مسئله به ماهیت این واژگان در زبان غیر فارسی مربوط می شود. خود نظریه پردازان نیز بر سر آن ها بر یک رأی صواب نیستند و از سوی دیگر امکانات زبان فارسی هنوز به تمامی برای معادل یابی و جایگزینی این واژگان صورت عینی نیافته؛ بنابراین بر خودمان است که در این راه همتی بدرقه راه کنیم که دراز است و منزل و ما نوسفریم.

باری، مبنای معادل یابی در این کتاب بر اساس قدر مشترک میان

چند معادل بوده، با این شرط که با صورت‌های آوایی و نحوی زبان فارسی غریب و نامأنوس نباشد (به‌طور خاص پرهیز از سره‌نویسی) و بر سر آن میان پیشینه مترجمان اتفاق نظر باشد. از این رو با علم به اینکه برخی واژگان در زبان غیرفارسی چندین معادل دارند، در زبان فارسی کوشیده‌ایم نزدیک‌ترین معادل را بر اساس بافت و زمینه کاربرد واژه برگزینیم و در صورت لزوم، در پانویس سایر معادل‌ها را نیز ذکر کنیم. اما در مورد زبان نوشتاری خود نویسنده؛ مانفرد یان در این کتاب — البته اگر توان آن را کتاب در معنای متعارف نامید — از سبک و سیاق رسمی استفاده نکرده و از آنجا که بیشتر به کتابچه‌ای راهنما برای کاربران می‌ماند، نویسنده از کوشیده است در اتخاذ شیوه ارتباطی خود با خواننده، لحن گفتاری غیر رسمی را فراموش نکند. بگذارید این گونه بگوییم: مانفرد یان در این کتاب حکم معلمی را دارد که گویی در ارتباط مستقیم با خواننده است، گویا این که صورت حاد — متن نوشته این امکان را برای او فراهم آورده و باریابی به دوره‌ای با او سخن می‌گوید؛ از این رو به خود اجازه می‌دهد از بیان‌شبه‌های مناوره‌ای^۱ و گفتاری استفاده کند که لحنی آشنا و مأنوس برای خواننده دارد. بنابر این یان در این نوشته، از جملات کوتاه و بریده‌بریده بسیار استفاده می‌کند. نشر او صورت معمولی و رسمی نشر انگلیسی را ندارد و گویی سخنی ضبط شده است که بعدها صورت مکتوب یافته است. در مجموع در آنجا که بان گویی مخاطب را پیش روی خود می‌بیند و در بنیاد روایت او است، استلزامات این نوع تعامل روبرو را هم فراموش نمی‌کند و بارها در سراسر نوشته‌اش مخاطب را به‌طور مستقیم خطاب قرار می‌دهد و گویی پاسخی از مخاطب دریافت کرده باشد یا نباشد، به بحث خود ادامه می‌دهد. حدس قریب به یقین این است که یان خواسته با انتخاب

این بیان شیوه، اندکی از پیچیدگی روایت‌شناسی بکاهد. این همه البته در متن مبدأ بی‌اشکال می‌نماید و چه بسا از امتیازهای سبک نوشتاری نویسنده هم باشد؛ ولی مسئله آن گاه بغرنج می‌شود که بخواهیم این بیان شیوه نویسنده را به زبانی دیگر و در اینجا زبان فارسی برگردانیم. در برگردان این گونه متون، مشکل اصلی آن است که متن ترجمه شده در عین وفاداری محتوایی — اگر نه سبکی — به متن اصلی، به میزان زیادی در زبان مقصد نیز برای خوانندگان مفهوم، سلیس و روان باشد. از این رو که شده‌ایم ضمن وفاداری به بیان شیوه نویسنده، خواننده زبان فارسی را نیز باید نبریم و به تعبیر شلایر مایخر، از پیش گامان مطالعات ترجمه، دست یازانیم. در دست خواننده فارسی زبان بگذاریم و نه برعکس؛ به سادگی و واقع در ترجمه از راهکار غرابت زدایی^۱ استفاده کنیم تا غرابت زبانی، نکته دیگر در بحث برگردان فارسی کتاب، به ترجمه پاره‌های متن ادبی وارد اشاره و بررسی نویسنده مربوط می‌شود. پیداست یان نیز باید دقتی از نویسندگان برای تبیین اصطلاحات و واژگان فنی، از تکه‌های متون ادبی مختلف شاهد مثال آورده است. این شواهد ادبی از یک خط تا حدی مدرا شامل می‌شوند. از آنجا که این شواهد جنبه آموزشی دارند، طبیعتاً است در برگردان فارسی نیز این جنبه را حفظ کرده‌ایم. از سوی دیگر این پاره‌ها اغلب از آثار ادبی انتخاب شده‌اند و در برگردان فارسی آن‌ها ممکن است آن چنان که سزد، ویژگی‌های ادبی متون اصلی بازتاب نیافته باشد. با این همه، سعی کرده‌ایم در ترجمه ویژگی‌های ادبی و سبکی متن اصلی را نیز حفظ کنیم و انعکاس دهیم. از این رو در پاره‌ای مولود که به ترجمه فارسی آثار دسترسی داشته‌ایم، از آن‌ها البته با تغییراتی اندک استفاده کرده و در سایر موارد، ترجمه خود را آورده‌ایم.